

Silva Tedre & Riikka Perälä
**Työllistetyt –
 uudet hoivatyön
 näkymättömät?**

Hoivatyön organisointi, hoivavastuut ja hoivaresurssien riittämättömyys ovat kaikki politiikan ja median kestoaiheita. Tällä vuosituhannella tapetilla on ollut erityisesti yhteiskuntien ikääntyminen ja vanhusten hoiva, jota lennokkaimmillaan on kuvattu eläkepommin lailla hoivapommiksi.

Sosiaalipolitiikan tutkimuksessa hoivakysymystä on käsitelty lähinnä kahden ikävaiheen, vanhuuden ja lapsuuden palvelukysymyksenä. Esillä on ollut niin sukulaisuhteissa tapahtuva vanhusten ”omaishoiva” (Mikkola 2009; Zechner 2007; Anttonen ym. 2009) kuin ammattipätevyyksin legitimoitu vanhushoivatyö (Kröger ym. 2009). Kolmantena hoivan organisoinnin muotona tunnustetaan vapaaehtoistyö, jota Suomessa ja muissa Pohjoismaissa on hoivatyön teoroin tutkittu vähän.

Seuraavassa puheenvuorossa pohdiskelemme yhtä 1990-luvulla kehittynyttä toistaiseksi melko huomaamattomana pysynyttä hoivatyön institutionaalista kontekstia, niin kutsutuilla välityömarkkinoilla työllistämisuhteissa tehtyä hoivatyötä. Ensiksi hahmottelemme työllistettyjen hoivatyötä näkymättömiin ohjaavia mekanismeja. Sitten kuvailemme yhden tapausesimerkin avulla, millaisia merkityksiä näkymättömän kentän hoivatyöntekijät itse työlleen antavat. Lopuksi pohdimme työllistämisuhteissa tehdyn hoivatyön jännitteitä ja tekijöiden yhteiskunnallista asemaa.

Johdanto

1980- ja 1990-luvuilla hoivatyöstä keskustelivat vilkkaasti feministisesti orientoituneet yhteiskuntatieteilijät. Brittiläiset feministitutkijat vaativat naisten perheissä ja lähiyhteisöissä tekemää uusintavaa työtä osaksi työn teorioita. Pohjoismaisessa sosiaalipolitisessa keskustelussa lanseerattiin käsite näkymätön hyvinvointivaltio (Wærness 1984).

Keskustelun viesti oli, etteivät hyvinvointivaltio-teoriat tunnista sosiaalipalveluita saati yksityiselämän piirissä tehtyä huolenpityötä, jonka varassa yhteiskuntien toiminta lopulta lepää. Niin työ- kuin hyvinvointiteoria olivat sokeita suurelle osalle ihmisten hyväksi tehdystä elämästä ylläpitävästä ja uusintavasta työstä. Kari Wærness (1996) liitti hoivan metodologiaan, se on tutkijan katseen suunta. Hoivatutkimuksella voidaan tehdä näkyväksi arkielämän tiettyjä puolia julkisella sektorilla, sellaisia kuin tiloista, ihmisten asuinympäristöistä ja ruumiillisuudesta huoleh-

timinen. Lähestymistapa muistuttaa Dorothy Smithin (1997) metodologista vaatimusta ottaa arkielämä tutkimuksen lähtökohdaksi ja kontekstiksi.

Näistä tutkimuskeskustelujen ajoista hoivan asema on muuttunut niin tutkimuksessa kuin politiikassakin. Hoiva on politisoitunut, etenkin kun kyse on lapsista ja vanhuksista huolehtimisesta (ks. Anttonen ym. 2009). Perheessä sukulaissuhteissa tehty hoivatyö on vahvistanut työn statustaan, virallisen ja epävirallisen välinen suhde on muuttunut. Siitä osoituksena ovat vanhempainvapaat sekä koti- ja omaishoidon tuet. Myös 1990-luvun aikana tapahtunut vertaistutkimiryhmien ja vertaistyön nousu ja lisääntyneet puhe niin sanotusta kokemusasiantuntijuudesta ovat esimerkkejä uudenlaisista hoivan organisoinnin tavoista, joissa etusija annetaan kansalaisten tai asiakkaiden omalle asiantuntemukselle ja toiminnalle, julkisen vallan ja asiantuntijoiden vetäytyessä taka-alalle tai avustavaan rooliin (Hyväri 2005). Samalla aiemmin näkymättömät eivät ole enää aivan näkymättömiä.

Raja-aitojen hämärtyminen asiantuntijoiden ja maallikoiden välillä on muuttanut myös virallisen tai ammatillisen hoivatyön luonnetta. Nykyään informaali hoiva asettuu yhä useammin osaksi julkisia sosiaalipalveluita, ja virallinen ja epävirallinen toimivat samoissa fyysisissä ja sosiaalisissa tiloissa (Valokivi & Zechner 2009). Tuore esimerkki erillään pidettyjen hoivatyön muotojen uudenlaisesta sekoittumisesta on se, kun kunnallisessa laitoksessa asuvan vanhuksen omaiset ostavat ulkoiluaapua laitokseen, jonka henkilökuntaan kuuluu myös työllistettyjä hoivatöitä tekeviä. Etenkin järjestöissä virallinen ja epävirallinen, ammatillinen ja vapaaehtoistyyppinen toiminta kohtaavat ja kulkevat usein rinnakkain ja sekoittuvat toisiinsa. Suhde asiakaisiin ei ole useinkaan hierarkkinen, vaan järjestötyöntekijät toimivat vaikkapa asiakkaiden mentoreina tai tukijoina (Perälä 2009). Toisaalta järjestön keskeinen työntekijä saattaa olla samanaikaisesti myös järjestön ”asiakas”, kuten esimerkiksi toipunut tai toipumassa oleva päihdeongelmainen, joka ylläpitää päihdeongelmallisille suunnattua päiväkeskusta.

Hoivatyöhön on kenties muodostunut uusia näkymättömien hoivatyöntekijöiden luokkia, yhtenä sellaisena tukityöllistetyt. Suomen työmarkkinoiden ulkosyrjällä, niin kutsutuilla välityömarkkinoilla, työskentelee runsas joukko pitkäaikaistyöttömyyden pe-

rusteella tukityöllistettyjä. Osa palkkatuilla ja muilla työpoliittisilla tukimuodoilla työllistetyistä työskentelee julkisen (kunnat) tai yksityisen (yritykset, järjestöt) alan hoivatyössä. Kuinka suuri heidän osuutensa on koko perushoivan virallisen talouden piirissä toimivasta työvoimasta, ei ole tiedossa. Tiedetään, että esimerkiksi järjestöt työllistivät kaikkineen vuodessa palkkatuella 14 000 ihmistä ja työllistämistuilla 30 000 ihmistä. (Merikallio & Särkelä 2009.) Sitä, kuinka monen järjestöihin työllistetyä työtä voisi sisällöllisesti luonnehtia hoivatyöksi, ei tiedetä, eikä myöskään sitä, miten tämä työ suhteutuu muiden, kuten virallista hoivatyötä tekevien ammattiryhmien työhön.

Hoivatyötä piilotyönä

Välityömarkkinat muodostuvat lukuisista erilaisista työn areenoista, monenlaisista työsuhteista ja hyvinkin erilaisista töistä. Yhtenä epäselvärajaisena työn luokkana olemme löytäneet siltä hoivatyötä. Kuntouttavan työtoiminnan käsikirjassa esitellään kuntoutettavan henkilön työpaikkoina esimerkiksi sairaalat, vanhainkodit, päiväkodit; ja töinä muun muassa kotipalveluhenkilökunnan avustavat työt sekä suursiivouksissa, pihanhoidossa ja kiinteistöhuoltotoissa avustaminen. (Karjalainen 2008, 113.) Ymmärrämme nämä hoivatyöksi.

Hoivatyön määrittelyt ovat monet ja ne on syytä määritellä aina käyttöyhteydessään (Wærness 1996). Tarkoitamme hoivatyöllä fyysistä ja aineetonta toimintaa, joka tähtää elämän ja sen puitteiden ylläpitämiseen ja jonka tavoitteena on ensisijaisesti toisten ihmisten hyvinvointi. Toisin kuin feministisessä keskustelussa viimeaikoihin asti, emme sido käsitettä sukupuoleen, vaan arkielämän uusintamiseen ja avun tarpeisiin. Gillian Pascall (1986) on määritellyt hoivan uusintamiseksi, jonka avulla luodaan ja ylläpidetään inhimillistä elämää. Esimerkiksi siivoustyö, pihatyöt ja kiinteistön huolto tai vaatteiden pesu voidaan näin ymmärrettyä tulkita hoivatöiksi, joiden kontekstina ovat toisten ihmisten hyvinvoinnin vajeet. Käytämme käsitettä siis laajemmin kuin suomalaisessa sosiaalipalvelupoliittisesti orientoituneessa hoivatutkimuksessa on ollut tapana tehdä (ks. Anttonen ym. 2009), emmekä sido sitä naissukupuoleen kuten feministisesti orientoituneessa hoivatutkimuksessa viime aikoihin asti on tehty (ks. Precarias a la periva 2009).

Tutkimuksen totunnaiset tavat avata työllistämistyötä eivät sisällä käsitystä tuetun työn yhteiskunnallisesta merkityksestä. Samalla työllistämistöiden luonne työnä jää piiloon ja työelämän tutkimus tulee uusintaneeksi vallitsevaa kapeaa työkäsitystä. Anna Kontulan ja Mikko Jakosen (2008) mukaan tämän hetkinen työelämäntutkimus nojaa vahvasti palkkatyönormiin ja on siksi kykenemätön välittämään kattavaa kuvaa nykyisen työelämän arjesta. Kuten Kontula ja Jakonen kirjoittavat, ”jotain työn kaltaista” tapahtuu myös palk-

katyönormin ulkopuolella, mutta tutkimusaineistoihin päätyvät todennäköisimmin vakiintuneella ammattinimikkeellä pitkäkestoisessa työsuhteessa oleva työntekijä ja hänen johtajansa” (emt., 50).

Samalla tavoin aktiivoiva työllistämispoliittika ymmärtää työllistämistyöt välineenä työllistymiseen, eikä itsessään työnä. Tukityöllistettyjen tekemää työtä katsotaan aktivoimien, kuntoutumisen ja työelämään valmentautumisen kontekstissa. Tekijät identifioidaan kuntoutettaviksi tai aktivoitaviksi ja heidän asemansa työmarkkinoilla määritellään jonkinlaisena välitilana matkalla kohti työelämää. Aiheesta tehdyn tutkimuksen kohteena ei ole tehty työtä vaan tukityöperiodin vaikutuksiin toimijan työllistymiseen, kuntoutumiseen tai elämänhallintaan. Tukityöllistämisen katsotaan onnistuneen, jos toimintakyky ja elämänhallinta paranevat, päihteiden käyttö vähenee, ”polku” kohti avoimia työmarkkinoita etenee ja työllistymismahdollisuudet avoimille työmarkkinoille paranevat. Samalla katoaa välityömarkkinoiden tekemisten ymmärtäminen työnä. Äärimmillään työllistettyjen tekemisiä on luonnehdittu ”työelämää jäljitteleväksi tempputyöksi” (esim. Julkunen 2008).

Kriittinen tukityöllistämistutkimus puuttuu toiminnan kontrollioluttavuuteen. Tavoitteena on ohjata työttömiä palkkatyönormin mukaiseen elämäntapaan pikemminkin kuin tehtävään työhön. Sosiaalisten yritysten roolia työllistäjinä tutkineen Miika Pyykkösen (2010) aineistossa työttömät kirjoittivat organisaatioiden kanssa erilaisia valmennus- ja työsopimuksia, jossa he sitoutuivat muun muassa rakentamaan itsestään työkykyisempää yksilöä. Sopimusrikkomukset johtivat ansio- ja tukitulojen pienenemiseen. Kyseessä on nykyiselle työllistämispoliitikalle tyypillinen käytäntö, jonka taustalla on pyrkimys tukityöllistettyjen aktiivisuuden ja elämänhallinnan tukemiseen. Pekka Sulkusen (2010) mukaan kyseessä on uudenlainen ”sopimukseen perustuva vallankäyttö” (engl. contractual form of power), jonka oikeutus perustuu nimenomaan vallankäytön lähtökohtaan yksilöiden ”toimijuuden” tukijana. Samalla sopimus kätkee taustallensa työllistämispoliitiikkaan sisältyvät valta-asetelmat, kuten sen, että työllistetyillä ei ole oikeastaan muuta mahdollisuutta kuin allekirjoittaa hänelle tarjottu sopimus.

Ylläesitellyt lähestymistavat tukityöhön siirtävät huomion pois tukityöllistettyjen tekemän työn merkityksestä niin yhteiskunnalle kuin työyhteisöllekin ja etualalle nousevat sen sijaan työllistettyjen ongelmat tai heihin kohdistettu kontrolli. Samalla näkymättömäksi jäävät työmarkkinoiden rakenteelliset ongelmat, jotka eivät ratkea vaikka työllistetty omaksuisi palkkatyönormin mukaisen elämäntavan. Työmarkkinatutkimus ei esimerkiksi anna kovin valoisaa kuvaa pitkäaikaistyöttömien mahdollisuuksista löytää töitä vapailta työmarkkinoilta. (Varis 2005; Kosonen 2008;

ks. myös Karjalainen 2008.) Tuija Kotiranta (2008) kysyikin, onko edes realistista aktivoida ihmisiä työhön, jota ei ole saatavilla.

Katsauksemme aiheen, hoivatyön, näkökulmasta näkymättömiin jäävät myös sosiaalipalvelujärjestelmän ongelmat. Työllistetyt toimivat sosiaalipalveluiden hoivatoissa, mutta näkymättömissä. Sosiaalipalveluiden, erityisesti päihdepalvelujen, ennakoidaan heikentyvän resurssien putteen vuoksi (Sosiaalibarometri 2009). Sosiaalipalvelurakenne haurastuu ja palveluissa toimiva tekijäjoukko muuttuu miltei huomaamatta.

Hoivatyöhön työllistetyt kristillisissä päihdealan järjestöissä

Miten sitten työllistetyt itse suhtautuvat työtehtäviinsä? Käytämme seuraavaksi tapausesimerkinä kristillisiä päihdejärjestöjä ja tukityöllistettyjen päihdetyön päiväkeskuksissa tekemää hoivatyötä. Järjestöt sijaitsevat hoivatyön kontekstina jossain puolivirallisessa virallisen ja epävirallisen välimaastossa. Osa niistä on joidenkin palveluidensa osalta myös kunnallisia palveluntuottajia. Niiden toimintafilosofia perustuu usein yhteisöllisyydelle. Toimintaa ohjaavat puolestaan kristilliset arvot. Jossakin päiväkeskuksissa kristillisyydessä on kyse lähinnä ihmisiin suhtautumisen tavasta, jokaisen ihmisen arvokkuudesta ilman, että uskonnollisuus muuten olisi esillä. Toisissa päiväkeskuksissa myös evankelioidaan.

Toinen kirjoittajista (Silva Tedre) teki haastatteluja neljässä toimintafilosofialtaan erilaisessa päiväkeskuksessa ja haastatteli kahtatoista päihdetyön päiväkeskuksiin työllistettyä. Kaikissa yksiköissä työskenteli palkkatyösuhteessa jonkin alan opisto- tai korkeakouluasteen suorittanut ohjaaja, yhdessä kaksi. Suuri osa henkilökunnasta oli kuitenkin työllistettyjä.

Päihdetyö ei ole kuulunut hoivatutkimuksen reper-tuaariin. Kun hoivatyö määrittellään ihmisiä ja ympäristöjä uusintavana, elämää ylläpitävänä toisten hyväksi tehtävänä työnä, voidaan kuitenkin myös päihdetyöstä osoittaa monia hoivan elementtejä ja tehtäviä. Päiväkeskuksissa tukityöllistetyt työntekijät siivosivat, huolehtivat kiinteistöistä ja talon aostusta, tekivät ruokaa, kuljetivat sitä. He auttoivat asiakkaita asiakkaiden pyykkien pesussa, ohjasivat asunnottomia suihkuun, jakoivat leipää ja vaatteita, kastelivat kukkia ja juttelivat asiakkaiden kanssa. Kyse oli siis ihmisten elämän jatkuvuuteen tai ympäristöjen ja ihmisten viihtyisyyteen ja hyvinvointiin kiinteästi liittyvästä tekemisestä. Yhdessä päiväkeskuksessa sisällöltään runsas ja laajalle ulottuva auttamistointa rakentui vahvasti työllistettyjen varaan.

Meillä ei palkattuja ole ketään muuta kun pomo. Sitten meillä on ahkeruusrhalla keittiössä kokki ja sitten talonmies. Sitten tällaisella kuin minulla, kahdeksan euron sopimuksella, on mun mielestä kaikki muut. Niin, jos ei sitten toi yks Erkki, että se on sillä palkalla, mutta eihän

se palkkakaan mikään hirvee ole. Meitä on kolmetoista ihmistä täällä ja yksi suorittaa yhdyskuntapalvelua eli on vaan kaksi päivää viikossa. Merkkuro sellaisella sopimuksella, et se saa kahdeksan euroa, mut se on kaks päivää viikossa, maanantaisin ja tiistaisin. Merkkuro on se rastalettinen. Kun hän kykenee tulemaan joka maanantai ja joka tiistai, niin sitten hänen on mahdollista aloittaa se viiden päivän juttu. Tää on siiks, että se pysyis selvänä. Kun meitä on kolmetoista ja siitä pois Erkki ja Helena, niin siihen jää yksitoista työllistettyä. Yhdyskuntapalvelu on sellaista, että hän vaan on täällä, et se ei maksa mitään kenellekään. (Nainen, 42 v.)

Useimmiten kyse oli päiväkeskusyhteisön olemassaolon kannalta välttämättömästä työstä, joka oli tehtävä jotta yhteisö eläisi. Työllistetyn näkökulmasta omaa työtä luonnehti kuitenkin ajoittain hoivatyölle tyypillinen huomaamattomuus. Työ tuli huomatuksi vasta kun se jää tekemättä:

Ei aina huomatakkaan tekemisiä. Kun mä oli pois, niin luultiin, että mua ei tarvitaakaan. Kesäloman jälkeen kysyinkin, että jatkuuko työt. Tänne olikin pestattu yks toinen työllistetty, mutta se ei kennytkään tekee niitä töitä, mitä mulle kuulu. Niin sitten sainkin soiton kahden viikon päästä, että tulisinko töihin. (Mies, 44 v.)

Työllistetyiltä kysyttiin heidän päiväkeskuksessa tekemänsä työn ja paikan (päiväkeskuksen) merkitystä heidän sen hetkessä elämäntilanteessaan. Monet työlle annetuista merkityksistä olivat sellaisia, joita on löydetty muissakin työllistettyjen kokemuksia kartoittavissa tutkimuksissa (Kinnunen 2000; Kosonen 2008; Laitinen 2010). Osa haastatelluista piti työllistämisperiodia tukena ja välivaiheena matkalla avoimille työmarkkinoille (koulutukseen tai ”oikeisiin töihin”). Mikäli työntekijöillä ei haastatteluhetkellä ollut suunnitelmia tulemisesta ”työmarkkinakelpoisiksi”, he pitivät työjaksoa (eri syistä) mielekkäänä oman arjen uudelleen perustan rakentamisessa.

”...Ihan ratkaiseva merkitys. Mä olen saanut jonkinlaista sisältöä elämään, sosiaalista kanssakäymistä ja sitten olen saanu puuhastelua, joka ei ollu liian vaikeita kun on ollu toistuva masennus...” (Mies, 40 v.)

Haastatellut tukityöllistetyt sanoivat työn tukevan heidän arvokkuuttaan ja itsetuntoaan vahvistamalla pystymisen kokemuksesta, ”kompetenssia”.

”...Olen pystynyt tekemään ne työt mitä on, vaikka en ole käytännön ihminen. Ne hommat, mitä mulla on, niin ne on ihan mielenkiintoisia ja helppoja. Ne työt antaa mulle hyvin paljon ja kokonaisuus, et jotain on tässä elämässä...” (Mies, 40 v.)

Etenkin tukityöllistetyt, joilla oli pitkä työkokemus, arvostivat työn itsenäisyyttä ja sitä että heihin luotettiin. Omaan orientaation saattoi sisältyä myös hoivatyön aineettomia elementtejä, hoivan tunnettyötä (Hochschild 1983), joka toteutuu organisaation odotusten mukaisena asiakkaan tai toisen työllistetyn kaverina,

kuuntelijana ja juttuseurana olemisessa. Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toteutuvaan tunnetyöhön sisältyy myös vastavuoroisuuden elementtejä.

Nimenomaan että saa olla omatoiminen, saa ton oman juttunsa hoitaa miten on sovittu. Mut sit saa tehdä muutakin siihen päälle. Kiva on jutella näiden ihmisten kanssa siinäkin mielessä, kun mä olen ollut kuutisen vuotta yksin lasteni kanssa ja kun ne oli pieniä, niin se aika meni siihen. Ne omat aikuiskontaktit jäivät aika vähiin ja täällä on niitä kontakteja. Se on mullekin aika hyvä. (Nainen, 38 v.)

Haastateltujen mielestä työ oli organisoitu joustavasti, myös tekijän tarpeet huomioiden. Juuri siksi työstä löytyy myös sitä ajan huokoisuutta, joka toistuvasti on esitetty hyvän hoivan laatutekijänä.

Huolehtiva yhteisö

Haastattelemamme tukityöllistetyt kertoivat olevansa osa fyysisesti rajattua yhteisöä, jonka ainakin osa heistä koki kantavan välittämisen kulttuuria. Tämä toi tukityöllistymistyölle merkittävän lisäulottuvuuden. Haastateltujen asennoitumisesta työhön on tunnistettavissa piirteitä, joita hoivatutkimuksessa on kutsuttu esimerkiksi hoiva- tai vastuurationaliteetiksi. (ks. esim. Tedre 1993.) Esimerkiksi työ päiväkeskuksen yhteyteen sijoitetulla kirpputorilla kuvailtiin kiinnostavaksi ja mielekkääksi. Lisämieltä työhön tuli siitä, että yhteisössä toisten auttaminen miellettiin osaksi työtä (ks. myös Kosonen 2008).

Mä tykkään oikeasti kotonakin tiskaillla ja häärätä keittiössä, se on rentouttavaa. Mä tykkään jutella asiakkaiden kanssa. Mä tykkään vehdata niiden vaatteiden kanssa. Tämä on semmoista mielekästä... Ite kun on nähnyt sen elämän, niin ainakin mulla on auttamishalu. Sitten kun on mennyt auttamaan, niin... et ne ihmiset, jotka ei ole itse sitä elämää kokeneet, niin niitä ei osaa ottaa niin vakavasti kuin sellaisia, jotka on itse sen käyneet läpi (Nainen, 24 v.)

Palkitsevaa myös on, jos työn tulos on välittömästi näkyvillä. Päihteiden ongelmakäyttäjät sai puhtaat, kuivat vaatteet, ruokaa, pääsee ulkona vietetyn yön jälkeen lämpimään.

”Miesten ja vaatteiden peseminen on haisulihomma. Siellä on muutamia sellaisia, joilla ei ole minikään näköistä asuntoa. Ne asuvat tuolla kaduilla ja rappukongeissa. Ne ovat niin voimakkaasti alkoholisoituneita, elikkä näitä vahinkoja tulee sitten housuihin. Täällä ne riisuvat ne vaatteensa, mä panen ne säkkiin ja pyrin, että saisin ne saman tein tuonne koneeseen. Tietenkään se ei aina onnistu. Sitten annan aamutakin ja pesuaineet ja ne menevät suihkuun. Ja sillä aikaa kun ne on suihkussa, niin mä olen hakenut niille kalsarit, sukut ym. kaikki puhtaat vaatteet. Mä arvostan sitä (työtäni ST) . Se on mulle ihan elinehto.” (Nainen, 42 v.)

Tai keittiön hella on lämmin myöhemmin tulevaa keittäjää varten, palanut lamppu vaihdettu, talon auto huollettu ja lähtökuntoinen.

Mä rupeen lämmittämään taloa, teen kahvia, laitan tuikut siihen päälle. Sillee, että täällä olisi kahdeksalta kohtuullisen valmista. Talvella sitten tulen hyvin aikaisin, kolaan pihan valmiiksi, että sinne saa autot laitettua. (Mies, 40 v.)

Asiakkailta saadun myönteisen palautteen työhön mieltä tuova merkitys on tunnistettu monissa ansio-työnä tehtyä hoivaa koskevilla tutkimuksissa. Sama toistui näissäkin haastatteluissa:

Saan palautetta, sanovat: kiva kun tulit ja hyvää päivän jatkaa ja kaikkee tämmöstä. Tai sitten oltiin kauheen iloisia, kun mä kesän jälkeen, tai kun ne oli kuullu, että mä en enää oo ja ne kuuli, että mä tulen takasin töihin, niin mä sain hyvää palautetta. Sano: mä kuulin, että sä tuut töihin, tosi hieno asia. (Mies, 40 v.)

Mulle on aika iso kohokohta, et asiakkaat niin ku tykkää musta oikeesti. Semmoinen henkinen varmuus, tietää oman paikkansa, ettei sitä tartte hakea. Vaikka oiskin vaan siivoaja, niin se on tosi tärkeä juttu. Jos on vaatehuollossa, niin sekin on tärkeä juttu. Jos on keittiössä, niin sekin on tärkeä. Et niin ku on tyytyväinen siihen. (Nainen, 36 v.)

Yksiköiden johtajatin korostivat päiväkeskusten yhteisöllisyyttä. Yhteisöllisyys saattoi olla työskentelyä kantava metodi, jota sovellettiin koko päiväkeskukseen. Ohjaajat tulkitivat yhteisöllisyyden yhteiseksi kokemukseksi yhteisestä tavoitteesta:

että tässä yhdessä tehdään, ja sillä lailla ehkä näkevät sen kokonaisuuden, koska kukaan ei kokenut että tekee omaa hommaa jossakin nurkassa, vaan kaikki kokee, että me ollaan tässä tekemässä tiimityötä (Ohjaaja, 34 v.).

Kaikki haastatellut työllistetyt mielsivät paikan olemassaolon perustaksi päihdeongelmallisista, syrjäytyneistä tai huono-osaisista ihmisistä huolehtimisen, joskus myös raitistamisen. He myös liittivät oman työnsä tähän tavoitteeseen. Oltiin yhdessä ylläpitämässä paikkaa. Jännitteitä ja ristiriitoja oli, joskus runsaastikin, mutta yhteinen tavoite yhdisti.

Samalla monet tukityöllistetyt kokivat yhteisön myös itseään hoivaavana ja kannattelevana (ks. myös Kosonen 2008). Kaikki haastatellut eivät olleet tätä mieltä, mutta moni haastatelluista toi tämän esille joskus voimakkaastikin: ... Tämä on mun tuki. Tämä on mun tukipilari, elämän tukipilari tällä hetkellä. Mä olisin aika tyhjän päällä muuten... (Nainen 42 v.)

Yhteisöä kuvailtiin hyväksyväksi ja suvaitsevaksi:

Mun ei tarvitse täällä esittää mitään. Mä osaan olla korrekti, ihan täys hömpä ja dille, mut mä olen täällä balanssissa, kun mä olen sellainen ku mä olen. Mun ei täällä tarvitse olla mitään muuta ku oma itteni...” (Nainen, 42 v.)

[Työkaverit, ST] ovat semmoisia suvaitsevaisia, eivät tuomitse millään tavoin ja täällä on semmoinen hyvä yhteishenki. Mä olen ainakin ihan reilusti pystynyt kertomaan omista taustoista ja menneisyydestä. Kukaan ei ollut moksiskaan siitä. Oikeastaan päinvastoin, ihmiset haluavat tukea, kuunnella ja auttaa. (Nainen, 25 v.)

Parhaimmillaan yhteisössä tunnustettiin tekijän työ ja taidot ja tunnustettiin työn ja tekijän arvo: Mutta olin tyytyväinen, että mun työ huomattiin ja olin sittenkin hyvin tarpeellinen. (Mies 40 v.) Ani harva olisi tullut työpaikkaan vapaaehtoisesti, ilman työmarkkinatukien menettämisen uhkaa, mutta moni piti päiväkeskusta mielekkäänä pakkotyön paikkana. Mielekkäys tulee yhteisöstä ja työn sisällöstä.

Mä laitoin pomolle sähköpostia, et oisko teillä vapaita työpaikkoja. Mul oli mahdollisuus työllistämistukiin ja sellaisiin. Niin mä pääsin tähän valmennukseen. Yks koiranukoilutuskaveri tätä suositteli, sanoi et siel on semmonen kiva paikka ja hyvä henkilökuntakin. On täällä mukava henkilökunta... saattasin myöhemmin käydä morjenstamassa, mutta en mä en nyt joka päivä tulis [ellei olisi paikassa töissä, ST]" (Nainen 24 v.)

Tukityöllistämisen idean mukaisesti haastatellut pitivät työtään väliaikaisena jaksona matkalla takaisin työttömyyteen, koulutukseen tai avoimille työmarkkinoille, mutta osa toivoi voivansa jatkaa nykyisen työllistämisyksikön päätyttyä samassa paikassa. Jatkamista perusteltiin työn mielekkyydellä ja paikan hengellä. Toisaalta kerrottiin, ettei ainakaan vielä koeta itsellä olevan vahvuutta ja valmiuksia kovaksi koetuille avoimille työmarkkinoille.

Pohdintaa

Katsauksessamme olemme politisoineet hoivatyötä tavalla, jolla sitä ei ole tavattu politisoida. Politisoimalla tarkoitamme itsestään selvän kyseenalaistamista. Haastamme tukityöllistämisen tulokulmat, joissa katse toistuvasti kohdistuu työn tekijään ja hänessä tapahtuviin muutoksiin eikä työllistämistyönä tehtyyn työhön ja sen yhteiskunnalliseen merkitykseen. Tehty työ jää keskusteluissa ja tutkimuksessa itsestäänselvyydeksi tai määritetty orjatyöksi tai peräti näennäistyöksi.

Haastatteluesimerkkimme osoittavat, tukityöllistettyjen kontolla on nykyisin näkyvätöntä hoivatyötä, ”haisulihommaa”, likaista työtä (Tedre 2004). Ne ovat tehtäviä, jotka työmarkkinoiden sosiaalisissa järjestyksissä jäävät häntäpäähän, monissa vauriissa länsimaisessa maahanmuuttajatyöksi. Tukityöllistettyjen harteilla lepää nykyiseen palvelujärjestelmään ilmaantuneiden hoivavajeiden paikkaamista kuten sosiaalista läsnäoloa ja fyysisen perushoivan tarjoamista ja sen puitteiden huoltamista. Toisaalta aineisto vahvistaa näkemystä kolmannesta sektorista erityisenä työllistämisen kontekstina, jossa työllistämistyöllä on ”varsinaisen” työnteon ohella myös kansalaisyhteiskuntaa vahvis-

tava luonne (Matthies 2005). Aineistossamme moni järjestöjen ylläpitämä palvelu nojasi huomattavasti työllistettyjen työpanokseen ja heidän tekemänsä työ ylläpiti toiminnallaan kansalaisyhteiskunnan keskeisiä toimintoja: paikkoja, joissa ihmiset voivat kohdata ja keskustella, saada tukea arkipäiväisissä asioissa sekä myös löytää uuden suunnan elämälleen.

Muun muassa Barbara Ehrenreich (2001) ja Saskia Sassen (2002) ovat nostaneet tutkimuksissaan esille myöhäismoderneille yhteiskunnille ominaisen hoivatyön piirteitä (keskustelusta ks. myös Young 2009). Myöhäismodernia koskeville aikala diagnostiikoille ja teorioille on heidän mukaansa tyypillistä, että ne korostavat luovan ja innovatiivisen tietotyön merkitystä. Hoivatyön tarve ei ole kuitenkaan Ehrenreichin ja Sassenin mukaan hävinnyt mihinkään, vaan itse asiassa matalapalkkaiset siivous- ja hoivatyöntekijät tekevät usein mahdolliseksi tietoyöelittien työnteon toimimalla esimerkiksi heidän kotiapulaistanaan tai lastenhoitajinaan tai siivoojina yrityksissä. Tätä työtä tehdään kuitenkin yhä useammin näkymättömissä ja/tai koko ajan huonevien työehtojen olosuhteissa.

Jock Youngin (2007) mukaan myöhäismodernin työelämän keskeiseksi osatekijäksi on noussut hiljalleen uudelleen niin sanottu palveluluokka, jonka työsuhteet muistuttavat usein feodaalisia isäntä-alamainen suhteita siinä mielessä, että niihin liittyvä oikeusturva on usein hyvin huono. Samalla työlle ei anneta sen ansaitsemaa arvoa, vaan työn tekemistä pidetään itsestään selvänä: eräänlaisena työnantajan työntekijälle antamana palkkiona tai ”mahdollisuutena”, eikä päinvastoin. Työntekijän on myös annettava niissä itsensä kyseenalaistamatta työnantajan käyttöön. Vastaavanlainen sanoma on toistunut myös prekariaatista käytävässä kriittisessä keskustelussa. (Precarias a la deriva 2009; Korhonen ym. 2009.)

Päiväkeskuksissa tehtävästä työllistämistyöstä löytyy edellä mainituissa kriittisissä analyyseissa esille nostettuja hoivatyön piirteitä. Kyseessä on ensinnäkin useimmiten näkymättömäksi jäävä hoivatyö, jota tehdään huoneiden tai olemattomien työehtojen puitteissa. Samalla työllä on kuitenkin keskeinen merkitys sosiaalisen järjestyksen ylläpitäjänä ja tuottajana etenkin yhteiskunnan marginaalissa. Työllistettyjen tekemän työn kautta palvelujärjestelmän on ollut mahdollista pitää kiinni pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon liitetystä hoivalupauksesta, kohtuullisen hoivan tarjoamisesta sitä tarvitseville. Herää kysymys, mitä jäisi jäljelle jos työllistetyt eivät olisi tekemässä tätä työtä?

Sosiaaliselta asemaltaan tukityöllistetyt ovat perusturvakansalaisia (Sipilä 2009), siis pienituloisia. Heidän taloudellinen toimeentulonsa muodostuu työmarkkinatuesta ja toimeentulotuesta ja juuri heidän suhteellinen asemansa on 1990-luvulta lähtien heikentynyt. He ovat suomalaisia köyhiä (Tedre 2010). Työmark-

kinatukeen ja toimeentulotukeen kohdistuu tällä hetkellä kaikkein eniten kontrolloivia toimenpiteitä ja harkinnanvaraisuutta, joka tekee toimeentulosta vielä vaikeammin ennustettavaa. Puolipäiväinen hoivatyö työllistettynä ei taloudellista asemaa juurikaan paranna. Kuitenkin työllistämistoihin liittyy vahvasti ajatus kansalaiselle tarjotusta mahdollisuudesta uudenlaiseen ”aktiiviseen” elämään ja kriittinen asenne koetaan helposti työn vieroksumiseksi tai laiskuudeksi.

Haastattelemamme tukityöllistetyt sanoivat tekevän mielekkäitä tehtäviä heitä tukevassa yhteisössä. Asenne oli myönteinen. Välinpitämätön, kielteinen tai edes kriittinen suhtautuminen työhön oli melko vähäistä. Kuten sanottua, selityksiä voidaan etsiä työyhteiskunnan normeista (ks. Suutari 2000). Kielteinen puhe työstä on työyhteiskunnassa kulttuurisesti sopimatonta. On tietysti mahdollista, että työllistämistöiden kontekstissa työhön kohdistettu kritiikki tulkittaisiin helposti yhteistyökyyttömyydeksi tai jopa yhteiskuntavastaisuudeksi. Miikka Pyykkösen (2010) tutkimuksen valossa negatiivisesta suhtautumisesta voisi seurata jopa pahimmillaan taloudellisia sanktioita.

Toisaalta myönteisyydelle voidaan etsiä selityksiä työttömyshistoriasta. Vilma Hännisen (1999) mukaan työssäkäyvien tarinat muuttuvat työttömien tarinoiksi viiveellä. Elämän arvokkuus alkaa vähin erin perustua uusiin asioihin kuten arkiaskareiden mielekkyyteen ja ihmisuhteisiin (ks. myös Kosonen 2003). Kolmas tulkinta voi olla se, että oma tekeminen paitsi kerrotaan mielekkäänä, myös koetaan mielekkäänä. Tässä esimerkkitapauksessa mieltä työhön tuo kokemus oman toiminnan merkityksestä toisten hyvinvoinnille ja yhteisön yhteinen päämäärä pahoinvoinnin lievittäjänä. Kolmannella sektorilla tehtävä työ tuo myös tukityöllistämistyölle ”statusta”, joka osittain kompensoi työn materiaalisesti heikosti palkitsevaa luonnetta (vrt. Fraser 2000).

Työn erityisluonne yhteisön ja toisten ihmisten hyväksi tehtävänä työnä näyttäisikin merkitsevän siihen työllistetyille monia myönteisiä asioita. Tästä tilanteesta nousee kiinnostava tutkimuskysymys: Mitä tapahtuu, jos vaihdamme katseen suuntaa? Jos yhteiskunnallisesti työllistymiskysymyksenä tarkasteltua hyvinvointipalveluita liikellä olevaa tuettua työtä katsottaisiin hyvinvointipalveluiden sisältöjen ja asiakkaiden tarpeiden suunnasta, mitä nähtäisiin? Ovatko tukityöllistetyt

vain virallisten ja puolivirallisten hyvinvointipalveluiden työvelvollisia? Ovatko he vain kontrolloivan ja epätaasa-arvoistavan sosiaalipolitiikan uhreja vai ovatko he samalla peräti uusi näkymätön hyvinvointiyhteiskunta? Entä jos tukityöllistämistöitä ei enää tehtäisikään? Luultavasti tilanteesta kärsisi koko yhteiskunta palveluiden enenevänä puutteena ja heikentymisenä, eivät vain ”aktivoitui” työllistetyt itse.

Itsestään selvänä pidetty omaishoiva politisoitiin 1990-luvulla ja nyt omaisia kutsutaan jo hoivan puoli-ammattilaisiksi, sillä niin vankasti heidät on kiinnitetty sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmään monin sitein. Suomalainen hoivatyön tutkimus on toistuvasti kohdistunut lähellä sosiaalipalveluita tehtyyn ammatillais- tai omaistyöhön (ks. Anttonen ym. 2009) ja nyt enenevästi myös kansainvälisen esimerkin mukaan maahanmuuttajien tekemään hoivatyöhön ja globalisoituvan hoivan kysymyksiin. Väilytömarkkinoiden hoivatyö on spesifi hoivatyön konteksti ja tutkimusasetelma, joka toistaiseksi on tutkijoilta jäänyt huomiotta. Herääkin kysymys, voisiko myös työllistämistöitä tarkastella tästä näkökulmasta: kuinka kriittistä työllistettyjen tekemä työ on yhteiskunnan eri toimintojen kannalta ja mitä tapahtuisi, jos tämä työ jäisi tekemättä tai jos esimerkiksi työllistettyjen tekemä hoivatyö siirtyisi enenevässä määrin omaisten kontrolle. Tähän mennessä työllistämistöiden skaalaa ja sisällöllistä moninaisuutta ei juuri ole avattu.

Myös kolmannen sektorin erityisluonnetta työllistämispolitiikassa tuli selvittää. Haastattelemllemme henkilöille järjestöt ja yhdistykset tarjosivat työllistämipaikan lisäksi turvallisen tilan, jossa heidän oli mahdollista samanaikaisesti hoitaa sekä itseään että muita. Heidän tekemällään työllä oli myös kansalaisyhteiskuntaa tukeva ja rakentava rooli, kuten haastateltaviemme asiakkailta saama positiivinen palaute osoitti. Nyt kuitenkin järjestöjäkin on johdettava yhä useammin kustannustehokkaasti ja liikkeenjohdosta saaduin opein. Pyykkösen (2010) aineistossa tämä johti joidenkin vajaakuntoisten työllistettyjen lisääntyneeseen stressiin ja paineiden kasvamiseen. Tällaisessa tilanteessa työllistetyt näyttäytyvät pikemminkin halpatyövoimana kuin rationaalisen ja pitkäjänteisen työllistämispolitiikan toimijoina. Samanaikaisesti tukityöltä viedään pois juuri ne tärkeimmät ulottuvuudet, jotka toivat siihen aineistomme valossa merkitystä.

Kirjallisuus

- ANTTONEN, A. & VALOKIVI, H. & ZECNER, M. TOIM. (2009). *Hoiva. Tutkimus, politiikka ja arki*. Tampere: Vastapaino.
- EHRENREICH, B. (2001). *Nickle and Dimed*. New York: Metropolitan.
- FRASER, N. (2000). *Rethinking Recognition*. *New Political Left* 3/2000.
- HOCHSCHILD, A.R. (1983). *The Managed Heart. The commercialization of human feelings*. Berkeley: University of California.
- HÄNNINEN, V. (1999). *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. *Acta Universitatis Tamperensis* 696. Tampere: Tampereen yliopisto.
- JULKUNEN, R. (2008). *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Tampere: Vastapaino.
- KARJALAINEN, L. (2008). *Alistetut ja ahdistetut pitkäaikaistyöttömät*. Teoksessa T. Hirvilampi & M. Laatu (toim.) *Toinen vääryyskirja. Lähikuvia sosiaalisista epäkohdista* (s. 109–124). Helsinki: Kela.
- KINNUNEN, P. (2000). *Yhdistelmätyön todellisuus – yhteenveto*. Teoksessa A. Harju & K. Backberg-Edwards (toim.) *Kohti uutta työtä. Uusi työ ja kansalaisjärjestöjen yhteinen työllisyysprojekti* (s. 218–226). Helsinki: Allianssi, SLU ja STKL.
- KONTULA, A. & JAKONEN, M. (2008). *Prekariisaatio ja työn tutkimuksen politiikat*. Teoksessa E. Jokinen, M. Eräsaari & J. Eräsaari (toim.) *Kurjan ääni: osa I. Yliopistotyöläiset*. Juhlakirja Leena Eräsaarelle 31.12.2008 (s. 46–75). http://www.leenaerasaari.fi/pdf/KurjanAani_vol1.pdf
- KORHONEN, A.-R. & PELTOKOSKI, J. & SAUKKONEN, M. (2009). *Paskaduunista Barrikadeille. Prekariaatin julistus*. Into-pamfletti. Helsinki: Like Kustannus.
- KOSONEN, U. (2008). *Auttaminen ja autetuksi tuleminen Jyväskylän Katulähetyksessä*. Arjen politiikat – projekti. Jyväskylä: Jyväskylän Katulähetys.
- KOSONEN, U. (2003). *Naisia työn reunoilla: elämäkokemusta ja ikäyrjintää*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, SoPhi 74.
- KOTIRANTA, T. (2008). *Aktivoinnin paradoksit*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- KRÖGER, T. & LEINONEN, A. & VUORENSYRJÄ, M. TOIM. (2009). *Hoivan tekijät*. Suomalainen hoivatyö pohjoismaisessa tarkastelussa. Jyväskylän yliopisto: Sosiaalityön julkaisusarja 6.
- KRÖGER, T. (2009). *Hoivapolitiikan rajanvetoja*. Teoksessa A. Anttonen, H. Valokivi & M. Zechner (toim.) *Hoiva. Tutkimus, politiikka ja arki* (s. 99–122). Tampere: Vastapaino.
- LAITINEN, L. (2010). *Tukityöllistäminen – Työvoiman hallinta ja työpolitiikan mahdollisuudet*. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. (painamaton lähde).
- MATTHIES, A.-L. (2005). *Vapaaehtoistoiminnan suhde aktivoivaan työvoimapolitiikkaan*. Teoksessa M. Nylund & A.-B. Yeung (toim.) *Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus* (s. 305–321). Tampere: Vastapaino.
- MERIKALLIO, L. & SÄRKELÄ, R. (2009). *Järjestöjen mahdollisuudet työllistäjänä on turvattava*. *Helsingin Sanomat* MieliPide 12.11.2009.
- MIKKOLA, T. (2009). *Sinusta kiinni. Tutkimus puolisoihon arjen toimijuuksista*. *Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja* A Tutkimuksia 21. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- PASCALL, G. (1986). *Social Policy. A feminist analysis*. London: Tavistock.
- PERÄLÄ, R. (2009). *Huumeidenkäyttäjien terveysneuvontakoulutukset liberaalina hallintakäytäntönä: etnografinen analyysi huumeongelman uusista hallintastrategioista*. *Sosiologia*, 46, 111–126.
- PRECARIAS A LA DERIVA (TUTKIJARYHMÄ) (2009). *Hoivaajien kapina. Tutkimusmatkoja prekariisuuteen*. Helsinki: Like.
- PYYKKÖNEN, M. (2010). *Yhteisöistä yrityksiksi. Sosiaalinen yritys ja muuttuva kolmas sektori*. Teoksessa J. Kaisto & M. Pyykkönen (toim.) *Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä* (s. 119–142). Helsinki: Gaudeamus.
- SASSEN, S. (2002). *Global Cities and Survival Circuits*. Teoksessa B. Ehrenreich & A.R. Hochschild (toim.) *Global Woman: Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy* (s. 185–193). New York: Metropolitan.
- SIPILÄ, J. (2009). *Univeralismi ahtaalla: Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan uudet kasvot. Sosiaalipoliittinen yhdistys 100 vuotta. Esitelmä 12.5.2009*.
- SMITH, D. (1987). *The Everyday World as Problematic. A Feminist Sociology*. Boston: Northeastern U.P.
- SULKUNEN, P. (2010). *Agency and Power. The Contractual Illusion*. *European Journal of Cultural Studies*, 13. Ilmestyy.
- SUUTARI, M. (2002). *Nuorten sosiaaliset verkostot palkkatyön marginaalissa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- TEDRE, S. (1993). *Ammatillinen huolenpito vanhusten kotipalvelussa. Kahden naisen kohtaaminen yksityisen ja julkisen hauraalla rajalla*. *Keskustelualoitteita, Joensuun yliopisto: Yhteiskuntapolitiikka ja sosiologia* N:o 16.
- TEDRE, S. (1999). *Hoivan sanattomat sopimukset. Tutkimus vanhusten kotipalvelun työntekijöiden työstä*. *Joensuu: Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja* Nro 40.
- TEDRE, S. (2004). *Likainen työ ja virallinen hoiva*. Teoksessa L. Henriksson & S. Wrede (toim.) *Hyvinvointityön ammatit* (s. 63–83). Helsinki: Gaudeamus.
- TEDRE, S. (2010). *Palvelu, johon köyhyys tiivistyy. Käsikirjoitus*.
- ZECNER, M. (2007). *Puolisooan hoivaavien luottamus vanhuspalveluihin*. Teoksessa M. Seppänen, A. Karisto & T. Kröger (toim.) *Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä* (s. 139–166). Jyväskylä: PS-kustannus.
- VALOKIVI, H. & ZECNER, M. (2009). *Ristiriitainen omaishoiva – läheisen auttamisesta kunnan palveluksi*. Teoksessa A. Anttonen, H. Valokivi & M. Zechner (toim.) *Hoiva. Tutkimus, politiikka ja arki* (s. 181–204). Tampere: Vastapaino.
- VARIS, S. (2005). *Pitkäaikaistyöttömänä maaseudulla*. Joensuun yliopisto: Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 144.
- WÆRNESS, K. (1984). *Caring as Women's Work in the Welfare State*. Teoksessa H. Holter (toim.) *Patriarchy in a Welfare Society*. Oxford: Oxford University Press.
- WÆRNESS, K. & RINGEN, S. (1987). *Women in the Welfare State: The Case of Formal and Informal Old-Age Care*. University of Stockholm: Swedish Institute for Social Research.
- WÆRNESS, K. (1996). *Omsorgsrationaltet*. Teoksessa R. Eliasson (toim.) *Omsorgens skiftningar* (s. 203–212). Lund: Studentlitteratur.
- YOUNG, J. (2007). *The Vertigo of Late Modernity*. London: Sage.